

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 75:069.5:738.83(497.4)

Prejeto: 10. 7. 2012

Tina Košak

dr. um. zgod., asistentka z doktoratom, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU,
Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana
E-pošta: tkosak@zrc-sazu.si

Slikarske zbirke v slovenskih gradovih.

Pogled skozi »Steletov objektiv«

IZVLEČEK

Predvojne fotografije umetnostnega zgodovinarja in konservatorja Franceta Steleta in njegovih sodelavcev so pomemben (včasih tudi edini) vir, ki priča o načinu umeščanja slik v prostor, vlogi zbirke v grajskih interjerjih in odnosu »novih« grajskih posestnikov do prednikov ali predhodnikov; z njihovo pomočjo je včasih mogoče ugotoviti provenienco nekaterih del, ki so bila prenesena na druge lokacije po Sloveniji ali izvožena v tujino. Skupaj s Steletovo konservatorsko dokumentacijo in terenskimi zapiski v nekaterih primerih omogočajo tudi delno rekonstrukcijo in vrednotenje kakovosti zbirk. Med večjimi grajskimi zbirkami, ki so bile v drugi polovici dvajsetih in v tridesetih letih 20. stoletja skoraj v celoti izvožene v tujino, sta zbirka Ludvika pl. Gutmannsthal-Benvenutija iz dvorca Novi dvor pri Radečah in zbirka Ivana Karla barona Kometerja iz dvorca Bukovje (Pukštajn) pri Dravogradu. Fotografije, ki so nastale pred njuno prodajo, so edini slikovni vir, ki priča o videzu in visoki kvaliteti umetnin v obeh zbirkah, Steletova konservatorska dokumentacija pa razkriva okoliščine njihove prodaje.

KLJUČNE BESEDE

zbirateljstvo, grajska oprema, slikarske zbirke, France Stele, konservatorstvo, dražbe

ABSTRACT

PICTURE COLLECTIONS IN SLOVENIAN CASTLES. A VIEW THROUGH 'FRANCE STELE'S LENS'

Pre-war photographs taken by the art historian and conservator France Stele and his colleagues are an important (and sometimes the only) source of evidence of the role of collections in castle interiors, the arrangement and display of artworks in rooms, and the attitude of »new« castle owners towards the legacy of their ancestors and predecessors. They sometimes help in the determination of the provenance of artworks that were moved to other locations in Slovenia or exported, and in some cases, when combined with Stele's conservation documentation and field notes, they can also enable the partial reconstruction and evaluation of collections. Among the larger castle collections that were exported almost in their entirety in the second half of the 1920s and in the 1930s were those of Ludwig von Gutmannsthal-Benvenuti from the Novi dvor mansion near Radeče (Weixelstein) and Johann Karl Baron von Kometer from the Bukovje mansion (Buchenstein) near Dravograd. The photographs taken before the collections were sold are the only remaining visual evidence of their quality, while Stele's conservation documentation sheds light on the circumstances of their sales.

KEY WORDS

collecting, castle furnishings, picture collections, France Stele, conservation, auctions

Podoba in vloga slikarskih zbirk, ki so bile v zgodnjem novem veku zelo pomemben del plemiške materialne kulture, odraz lastnikovega kulturnega nazora, statusa in izbranega okusa, sta se do začetka 20. stoletja močno spremenili. Takrat so iz slovenskih gradov izginjali ostanki starih plemiških zbirk, ki so se dodobra razpršile že ob pogostih menjavah lastnikov v drugi polovici 18. in v 19. stoletju. Novi lastniki so ob selitvi notranjščine s slikami bodisi opremili na novo bodisi dopolnili stare zbirke z novimi slikami. Ločevanje takšnih »novopridobljenih« delov zbirk od starih plemiških zbirk je precej težavno in redkokdaj povsem uspešno. Če so grajske slikarske zbirke 17. in 18. stoletja razmeroma dobro dokumentirane zlasti v zapuščinskih inventarjih,¹ je arhivskih virov, ki pričajo o grajski opremi v 19. in na začetku 20. stoletja, precej manj.²

O tem, kakšna je bila slikarska oprema v slovenskih gradovih na začetku 20. stoletja in kakšne so bile okoliščine, v katerih so lastniki gradov hranili, snovali in dopolnjevali zbirke slik, pričajo stare fotografije ter dokumentacija umetnostnega zgodovinarja in konservatorja dr. Franceta Steleta (1886–1972), ki jih hrani Informacijsko dokumentacijski center pri Direktoratu za kulturno dediščino Ministrstva za izobraževanje, znanost, kulturo in šport.³ Večina fotografij je Steletovih, nekaj pa jih pripisujejo konservatorju Francetu Mesesnelu ter fotografoma Anteju Korniču in Adolfu Perissichu, pri katerih je Stele naročal gradivo.⁴ Kako obsesno je Steletovo delo ter kakšen je bil njegov odnos do gradov in grajske opreme, je mogoče razbrati tudi iz konservatorskih poročil, ki jih je med letoma 1921 in 1938 objavljal v *Zborniku za umetnostno zgodovino*, in iz njegovih terenskih zapiskov.⁵

Terenski zapisi Franceta Steleta so temeljni vir za preučevanje slovenskih arhitekturnih spomenikov in njihove opreme.⁶ Njegove predvojne fotografije grajskih interjerjev so bile doslej podrobneje analizirane kot vir pri raziskavah pohištvene opreme.⁷ Objave Steletovih fotografij v monografski seriji Ivana Stoparja o grajskih stavbah na Slovenskem⁸ so vzpodbudile posamezne poskuse rekonstrukcije slikarskih zbirk.⁹ Čeprav je konservatorsko dokumentacijo in problematiko ohranjanja grajskih kompleksov v obdobju med obema vojnoma okvirno preučil že Ivan Komelj,¹⁰ pomen Steletovega (foto)arhiva pri raziskovanju slikarskih zbirk, njihove provenienice in stanja ohranjenosti, okoliščine, v katerih si je kot pristojni spomeniški referent prizadeval za njihovo ohranitev, in vloga, ki jo je imel pri pridobivanju slik za slovenske muzejske zbirke, doslej niso bili podrobneje analizirani.

France Stele se je problematiki ohranjanja grajske umetnostne dediščine intenzivno posvetil takoj po promociji na dunajski univerzi, kjer je leta 1912 doktoriral pri Maxu Dvořáku z disertacijo o gotskem stenskem slikarstvu na Kranjskem.¹¹ Februarja 1913 je izsledil gotske reliefe iz oltarja grajske kapele v Hofnu pri Bregenzu.¹² Z nalogo, da se poduči o zbirateljstvu in trgovini z umetninami, ga je prorektor še isto leto napotil na dražbo avkcijske hiše Rudolph Lepke's Kunst-Auctions-Haus v Berlinu.¹³ Leta 1913 je kot praktikant Centralne komisije za spomeniško varstvo, odgovoren za spomenike na Kranjskem, obiskal propadajoči grad Luknja pri Novem mestu in se na Dunaju zavzel za odkup tam-

v tipkopisu je urejen topografsko, v kartoteki spomenikov, delno pa je dostopen tudi na spletni *Interaktivni karti Slovenije z zbirkami ZRC*: <http://gis.zrc-sazu.si/zrcgis/ewmap.asp?catprj=zrcgis.stele> in na spletnem portalu Arzenal. Virtualna zakladnica nacionalne dediščine ZRC SAZU: <http://www.arzenal.si/sobe/zbirke/steletovi-terenski-zapiski>. Prim. Zajc in Resman, *Umetnostni spomeniki*, str. 36–39; Vodnik, *Terenski zapiski Franceta Steleta*, str. 149–156. Prepise Steletovih zapiskov hrani tudi INDOK center, dostopni so na spletnem portalu Registra kulturne dediščine (<http://giskds.situla.org/giskd/>) in na digitalni spletni bazi Europeana (<http://www.europeana.eu/portal/>).

¹ Zapuščinski inventarji za Kranjsko so hranjeni v Arhivu Republike Slovenije, v samostojnem fondu Zbirka zapuščinskih inventarjev deželnega sodišča v Ljubljani (1544–1813), SI ARS 309, posamezni inventarji pa tudi v fondu Graščinski arhivi. Zapuščinske inventarje za Štajersko hrani Štajerski deželni arhiv v Gradcu (Steiermärkisches Landesarchiv), in sicer v fondu Stara deželna pravda (Altes Landrecht) in deloma v fondu posameznih rodbin (Familien und Herrschaften).

² Izjema je zbirka Edvarda in Karla Strahla iz gradu Stara Loka, o kateri se je ohranila obsesna arhivska dokumentacija. Gl. Komič, *Po sledih Strahlove zbirke*, str. 185–216 (s starejšo literaturo).

³ Fotografije in konservatorska dokumentacija Franceta Steleta predstavljajo obsežen del fonda spisovnega gradiva in fototeke Informacijsko dokumentacijskega centra, Direktorata za kulturno dediščino, Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport (odslej INDOK center). Del fotodokumentacije iz fototeke INDOK centra je dostopen na spletni bazi Europeana (<http://www.europeana.eu/portal/>).

⁴ INDOK center, fototeka; prim. Komelj, *Grad*, str. 24; Lozar Štamcar, *Fotografije*, str. 147–155.

⁵ Terenske zapise Franceta Steleta hrani Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta hrani Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti (odslej UIFS ZRC SAZU). V izvorniku obsegajo 146 beležnic, datiranih med letoma 1913 in 1970. Inštitutski fond prepisov

⁶ Gl. Cevc, *Stele France*, 466; Zajc in Resman, *Umetnostni spomeniki*, str. 36–39; Vodnik, *Terenski zapiski Franceta Steleta*, str. 149–156.

⁷ Lozar Štamcar, *Fotografije*, str. 147–155.

⁸ Za serijo gl. Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji*, 1–5, Ljubljana: Viharnik, 1990–1993; Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji*, I–II (knjige 1–5), Ljubljana: Viharnik, 1996–2004; Sapač, Igor: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji*, III (knjige 1–3), Ljubljana: Viharnik, 2005–2007; Sapač, Igor: *Grajske stavbe v zahodni Sloveniji*, 1–5, Ljubljana: Viharnik, 2008–2011.

⁹ Gl. npr. Ciglenečki, *Oprema gradov*; Klemenčič, Nicola Grassi, str. 71–85.

¹⁰ Komelj, *Grad*, str. 13–31.

¹¹ Gl. npr. Cevc, *Stele France*, str. 465–468; Cevc, *Stele France*, str. 308–309.

¹² Stele, *Iz konservatorskih spominov*, str. 16.

¹³ Prav tam; prim. tudi Cevc, *Stele France*, str. 466.

kajšnje stenske poslikave.¹⁴ Na Dunaju je posredoval tudi v zvezi z razvalinami gradu Trilek pri Colu in na Soviču v Postojni.¹⁵ »Reševalne akcije« gradov po Kranjskem je nato začasno prekinila prva svetovna vojna. Stele, ki je vojno preživel na ruski fronti in nato v ujetništvu v Sibiriji,¹⁶ je po vrnitvi leta 1919 s svojim delom nadaljeval v novonastali Kraljevini Srbob, Hrvatov in Slovencev – v drugačnih družbenih in političnih okoliščinah.¹⁷ Po ustanovitvi Spomeniškega urada za Slovenijo leta 1919 je svoje delovanje usklajeval z direktivami deželne (pozneje banske) uprave. V tem času je večkrat javno opozoril na težek položaj, v katerem so se znašli lastniki gradov, in na nujnost ureditve zakonodaje o njihovem spomeniškem statusu.¹⁸ V referatu ob petindvajseti obletnici ustanovitve Zgodovinskega društva v Mariboru, v katerem je oblasti pozval, naj sprejmejo načrt Zakona o muzejih in varstvu spomenikov, je zavzel kritično stališče ne le do političnih oblasti, marveč tudi do lastnikov gradov.¹⁹ Menil je, da vzrokov za njihov propad ne gre pripisovati zgolj posledicam agrarne reforme in finančni krizi, saj »premnogi konkretni slučajji uče, da je vsaj toliko kriva na nešteti polomih trdovratna neprilagodljivost posestnikov novim gospodarskim razmeram in življenje v okviru, ki je že zdavnaj neostvarljiv.«²⁰ Za Zakon o muzejih in varstvu spomenikov sta se zavzemala tudi ravnatelj Narodnega muzeja Josip Mal in upravnik zbirk Narodne galerije Ivan Žorman. 10. novembra 1930 so Stele, Mal in Žorman kot zastopniki muzejske in konservatorske stroke na predsednika ministrskega sveta za Slovenijo naslovili dopis, v katerem so prosili za pospešitev sprejetja zakona, saj so menili, da bi enotna zakonska podlaga preprečila »da bi umetnine izginjale preko državne granice.«²¹ Januarja 1931 so slovenskim članom Vrha zakonskega sveta poslali spremembe in dopolnila zakona,²² a njegovega sprejetja niso dosegli.

Svojo vlogo pri ohranjanju slovenske umetnostne dediščine v obdobju med obema vojnama je Stele podrobneje opisal v članku *Iz konservatorskih spominov*, ki je izšel leta 1965 v *Varstvu spomenikov*.²³ V njem je kot poseben problem spomeniškega varstva izpostavil »razkroj fevdalne veleposesti in z njo vezane težave z vzdrževanjem tako pomembne spomeniške dediščine, kot jo predstavljajo fevdalni gradovi, njihova oprema in pogosto v njih nagrmadene zbir-

ke.«²⁴ Med najbolj »bolečimi primeri«, katerih mu kljub strateški potrpežljivosti – zanj je menil, da je pri konservatorskem poklicu ključnega pomena – ni uspelo rešiti, je navedel zbirke v gradovih Bukovje (Pukštajn) pri Dravogradu, Gornja Radgona, Štatenberg, Turn pri Velenju, Murska Sobota in Novo Celje, ki so jih na javnih dražbah v veliki meri pokupili zasebniki oziroma so bile izvožene v tujino, slovenske javne zbirke pa so zadržale le nekaj umetnin.²⁵

Ohranjanje tako gradov kot njihove opreme je bilo v času, ki je bil plemstvu in grajskim posestnikom izrazito nenaklonjen, posebej težka naloga. Grajski kompleksi so bili za lastnike velik finančni zalogaj, saj so jih poleg pomanjkanja denarja za vzdrževanje in posledic agrarne reforme pestili tudi visoki davki na uporabne, a ne vselej izkoriščene prostore.²⁶

Iz Steletove konservatorske dokumentacije je razvidno, da je bil v rednih stikih s številnimi lastniki gradov. Nekaterim je svetoval, kako vzdrževati stavbe in opremo, drugim pa po svojih močeh skušal pomagati pri odobritvi sredstev za prenovo. V ta namen je večkrat posredoval pri banski upravi. O tem, kako počasi so se oblasti odzivala na prošnje za pomoč pri vzdrževanju grajskih kompleksov, zaradi izčrpane korespondence med lastniki in Steletom najnazorneje priča konservatorska dokumentacija o predvojnih posegih v dvorcu Zalog pri Moravčah.²⁷ Lastnik Franc Bregar je banski upravi prošnjo za finančno podporo za popravilo strehe in grajske kapele poslal oktobra 1931.²⁸ Ta se ni odzvala, vse dokler ni Bregar poleti leta 1933 za pomoč poprosil Steleta.²⁹ Kljub temu da je Stele nadzoroval obnovitvena dela, je Bregar popravilo strehe in kapele sprva financiral sam, državna podpora pa je bila odobrena šele, ko je bilo delo končano, in ni pokrila vseh stroškov.³⁰ Iz pisma, ki ga je Stele po Bregarjevi smrti maja 1935 prejel od njegove vdove, razberemo, da je ta zgolj za popravilo strehe dolgovala 4.000 dinarjev in da je

²⁴ Prav tam, str. 25.

²⁵ Prav tam, str. 26. Med letoma 1920 in 1941 je bilo na Slovenskem dokumentiranih okrog 40 javnih dražb (gl. Komelj, Grad, str. 22).

²⁶ Prav tam, str. 14–15.

²⁷ INDOK center, spisovno gradivo, Zalog pri Moravčah; prim. tudi Komelj, Grad, str. 19–20; Lavrič, *Odsev blišča*, str. 167–168.

²⁸ INDOK center, spisovno gradivo, Zalog pri Moravčah, dopis Franca Bregarja Prosvetnemu oddelku banske uprave (6. 10. 1931).

²⁹ INDOK center, spisovno gradivo, Zalog pri Moravčah, dopis Franceta Steleta Prosvetnemu oddelku banske uprave (1. 5. 1933; 14. 9. 1933); dopis Franca Bregarja Francetu Steletu (15. 10. 1933).

³⁰ INDOK center, spisovno gradivo, Zalog pri Moravčah, prepis dopisa bana dr. Marušiča Francu Bregarju (7. 2. 1934, št. 3249/1); dopis Franceta Steleta Prosvetnemu oddelku banske uprave (20. 2. 1934; 11. 5. 1934); dopis namestnika bana dr. Pirkmajerja Francu Bregarju (16. 5. 1934, št. 3249/3); poročilo Franceta Steleta o prenovi (25. 8. 1934).

¹⁴ INDOK center, spisovno gradivo, grad Luknja.

¹⁵ INDOK center, spisovno gradivo, Postojna (Sovič), Trilek; prim. tudi Komelj, Grad, str. 28.

¹⁶ Stele, *Iz konservatorskih spominov*, str. 19.

¹⁷ Cevc, Stele, France, str. 308.

¹⁸ Npr. *Varstvo naše domačije*, str. 2; Stele, *Varstvo spomenikov*, str. 99–104.

¹⁹ Stele, *Varstvo spomenikov*, str. 100.

²⁰ Prav tam.

²¹ Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, leto 1930, akt 847/30.

²² Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, leto 1931, akt 56/31.

²³ Stele, *Iz konservatorskih spominov*, str. 13–30.

razmišljala o prodaji graščine.³¹ Iz korespondence je mogoče tudi razbrati, da so Bregarjevi, ki so se sicer preživljali z žganjekuho in oddajanjem sob v dvorcu v najem, v naslednjih letih dolgove odplačevali s prodajo inventarja, dogovorili pa so se tudi za odstranitev in prodajo Jelovškovih fresk.³²

Lastniki gradov so se pogosto preživljali in gradove vzdrževali z denarjem, ki so ga dobili s prodajo umetnin. Da bi omejila trgovanje in izvoz premične dediščine, je deželna vlada leta 1921 izdala Naredbo o varstvu umetnin. Lastniki, ki so želeli umetnine prodati na tuje ali jih ob selitvi v tujino odnesti s seboj, so morali vložiti prošnjo za izvoz. Odločitev, ali se ta odobri ali zavrne, je bila formalno v pristojnosti deželne vlade, pri čemer je ta praviloma upoštevala Steletov predlog.³³

Na odločitev o izdaji dovoljenja za izvoz so poleg kvalitete del pogosto vplivali tudi njihova ohranjenost, avtorstvo in naslikana tematika. Stele si je umetnine, ki so jih lastniki želeli izvoziti, praviloma ogledal na terenu. Preden je sprejel odločitev o izdaji ali zavrnitvi dovoljenja za izvoz ali prodajo, se je posvetoval s predstavniki muzejskih institucij in poznavalci slikarstva, najpogosteje z ravnateljem Narodnega muzeja Josipom Malom, Izidorjem Cankarjem ter cenilcem in upokojenim ravnateljem Narodnega muzeja Josipom Mantuanijem. Za kvalitetna dela, ki so bila naprodaj ali zastavljena na dražbah, je praviloma veljalo, da se jih po karseda nizki ceni poskuša pridobiti za javne zbirke.³⁴ Ob množičnih prodajah inventarja in selitvah v tujino je bilo ponudb za odkup veliko, sredstva za nakup umetnin pa so bila razmeroma skromna. Za nakupe Narodnega muzeja, ki je v začetku tridesetih let pridobil največ predmetov iz grajskih interjerjev, so tako večino sredstev prispevali Veliko županstvo ljubljanske oblasti, Kraljevska banska uprava in Zbornica za trgovino, obrt in industrijo, pri čemer sta slednji v več primerih ostali formalni lastniki pridobljenih predmetov.³⁵

Posamezni primeri zbirk, ki jim v Sloveniji ni bilo mogoče najti primerne kupca, ter zbirk in umetnin, ki so bile v tujino izvožene z dovoljenjem, kažejo, da so bili kriteriji kvalitete, avtorstva in stanja ohranjenosti, po katerih so se odločali za nakup del za javne zbirke, razmeroma visoki. Leta 1928 je denimo Stele po predhodnem posvetu z Mantuanijem baronu Rechbachu, lastniku gradu Krumperk, ki se je selil v bližino Gradca, dovolil izvoz 46 rodbinskih portretov iz 17. in 18. stoletja.³⁶ Kot razlog je v delovnem poročilu navedel, da so »vsi grobo preslikani in so izgubili s tem tisto dokumentarično kulturno zgodovinsko vrednost, ki so jo imeli v nepreslikanem stanju«. ³⁷ Poleg kvalitete je imelo pri odločanju za nakup pomembno vlogo tudi avtorstvo umetnine oziroma regionalna šola. Sočasna družbena klima je podpirala promocijo nacionalne zavesti in s tem slovenske kulturne dediščine, zaradi česar je bila tudi zbirateljska politika muzejskih ustanov usmerjena zlasti v nakupe del »domačih slikarjev«. ³⁸ Nakup umetnine avtorja, ki ni bil slovenskega porekla oziroma ni deloval na Slovenskem, je bilo praviloma treba upravičiti z visoko kvaliteto in kulturnozgodovinskim pomenom. O takšnem nazoru in zbirateljski politiki beremo tudi v korespondencah ravnatelja Narodnega muzeja Josipa Mala. Ta je denimo Antoniji Skočir, vdovi okrajnega zdravnika v Črnomlju, ki je zaradi finančne stiske muzeju v odkup ponudila sliko mlade Turkinje, pisno odgovoril, da bo »na omenjeno sliko reflektiral bodisi muzej bodisi Narodna galerija, ako je slika ali delo našega domačega ali saj na Slovenskem dalj časa delujočega slikarja in je sicer umetniške odnosno kulturnozgodovinske vrednosti«. ³⁹

Slovenije, inv. št. 9794–9933; 9934–9976, 9978–9999; 10017–10031–10043, 10093–10174; 10175–10176.

³¹ INDOK center, spisovno gradivo, Zalog pri Moravčah, dopis Antonije Bregar Francetu Steletu (6. 5. 1935). Celoten dolg Bregarjevih je znašal 14.000 dinarjev.

³² INDOK center, spisovno gradivo, Zalog pri Moravčah, korespondenca Antonije Bregar in Franceta Steleta (21. 4. 1937; 27. 4. 1937); dopis Narodne vlade Narodnemu muzeju o stanju fresk (17. 7. 1945); gl. tudi Lavrič, *Odsev blišča*, str. 154.

³³ Naredba deželne vlade za Slovenijo o varstvu umetnin, 26. 3. 1921, str. 323.

³⁴ Stele je kot vzoren primer prodaje zasebnega inventarja javnim ustanovam večkrat izpostavil prodajo Strahlove zbirke, saj je Karl Strahl v želji, da njegove umetnine ostanejo na Slovenskem, v podporo Narodnemu muzeju, Etnografskemu muzeju in Narodni galeriji omogočil izbor umetnin pred dražbo in 25-odstotni popust na izklicno ceno. Prim. Stele, *Varstvo spomenikov (Stara Loka)*, 1931, str. 90–91; Stele, *Strahlova oporoka*, zlasti str. 73; prim. tudi Polec, *Edvard in Karel Strahl*, str. 75–76, Komič, *Po sledih Strahlove zbirke*, zlasti str. 213–214.

³⁵ Gl. Horvat, Dr. Josip Mal, str. 419–429; prim. Inventarna knjiga Kulturnozgodovinskega oddelka Narodnega muzeja

³⁶ Stele, *Varstvo spomenikov (Krumperk)*, 1929, str. 138; prim. tudi terenski zapiski Franceta Steleta, UIFS ZRC SAZU, grad Krumperk, 1927, zvezek LXXII, fol. 3v; 1928, zvezek XLVIII, fol. 25–30.

³⁷ INDOK center, spisovno gradivo, Krumperk, *Seznam iz gradu Krumperk pri Domžalah za izvoz v Avstrijo namenjenih slik* (6. 7. 1928).

³⁸ O tem pričajo denimo poročila o delovanju Narodne galerije v *Zborniku za umetnostno zgodovino*; med novopridobljenimi deli so močno prevladovala zlasti dela slovenskih slikarjev 19. in 20. stoletja (gl. zlasti Cankar, *Narodna galerija*, 1921, str. 92–93; Cankar, *Narodna galerija*, 1922, str. 61–63; Cankar, *Narodna galerija*, 1924, str. 43; Cankar, *Narodna galerija*, 1925, str. 180; Mesesnel, *Narodna galerija*, 1927, str. 43; *Narodna galerija*, 1939/40, str. 96–98; za pojmovanje »domačih« in »tujih« slikarjev pri snovanju stalne postavitve v Narodni galeriji leta 1933 gl. Stele, *Narodna galerija*, str. 281–286, zlasti str. 284; prim. tudi Smrekar, *Društvo Narodna galerija*, zlasti str. 26–29.

³⁹ Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, leto 1926, akta 852/26; 853/26. Iz nadaljnje korespondence med Josipom Malom in lastnico slike je mogoče razbrati, da je ta slika za isto ceno (tj. 7.500 dinarjev) že poprej ponudila v odkup zasebniku iz Zagreba, ki je od nakupa zaradi previsoke cene odstopil (akt 879/26). Tudi Mal je ceno 7.500 dinarjev »z ozirom na kvaliteto slike in z ozirom na naše razmere« označil za previsoko (akt 880/26).

Stele je zavzel podobno stališče, ko se je z lastnikom gradu Brdo pri Kranju, baronom Michelangelom Zoisom, dogovarjal za odkup grajske opreme in arhiva.⁴⁰ Zataknilo se je pri ponudbi za nakup oltarne slike sv. Mihaela s sv. Janezom Nepomukom in sv. Antonom Padovanskim iz grajske kapele.⁴¹ Za nakup gradu s kapelo in njeno opremo se je že leta 1926 zanimal ljubljanski kanonik Franc Kimovec, ki je želel grad kupiti za šolske sestre. Zois, ki je delo sprva pripisoval Guidu Reniju, je po Steletovem in Kimovčevem mnenju močno precenil vrednost oltarja, zaradi česar do nakupa ni prišlo.⁴² Stele ga je v dopisu obvestil, da je slika delo neznanega avtorja (v terenskih zapiskih in konservatorskem poročilu jo pripisuje italijanskemu slikarju iz 17. stoletja)⁴³ in da je zato njena vrednost precej nižja od sprva postavljene.⁴⁴ Leta 1929 se je za odkup oltarja zanimal Narodni muzej in Stele se je s Zoisom zopet dogovarjal o nakupu. Zoisovo ceno – za oltar s sliko, okvirjem, kiparsko skupino in menzo je znašala 10.000 šilingov – je konservator označil za »pretirano in absolutno nesprejemljivo«.⁴⁵ Zaradi previsoke cene se je poskus odkupa slike ponovno izjalovil; edina znana slikovna vira, ki pričata o oltarju sv. Mihaela iz brdske grajske kapele, sta stara razglednica in Steletova fotografija.⁴⁶

Velik razkorak med lastnikovim vrednotenjem slik na eni strani ter ocenami potencialnih kupcev in/ali strokovnjakov na drugi srečamo tudi v drugih primerih; spricho danih okoliščin je pravzaprav razumljiv. Lastnikom je prodaja inventarja predstavljala vir zaslužka, neredko pa tudi priložnost za boljše življenje. Pa vendarle je prav različen pogled na vrednost umetnin večkrat preprečil dogovor o nakupu. Dela so posledično končala v rokah zasebnikov, kljub predpisom neredko onkraj meja kra-

Oltar sv. Mihaela, kapela gradu Brdo pri Kranju, INDOK center, foto: France Stele, 1926 (©INDOK center).

ljevine. Ilegalni izvozi v tujino so bili kljub razmeroma strogim kaznim pogosti. Če delo ni izpolnjevalo meril glede kakovosti in kulturnozgodovinskega pomena ali če kupca v Sloveniji oziroma Jugoslaviji ni bilo mogoče najti, pa je Stele večkrat izdal dovoljenje za izvoz.⁴⁷

Čprav je Stele lastnike, ki so hoteli za dobro ceno prodati »tisto, kar jim je bilo nekdanj najdražje«, poskušal razumeti, je ogorčeno ugotavljal, da je »postalo predmet spekulacije tudi tisto, kar so celi rodovi pietetno čuvali«.⁴⁸ Zato je opozarjal na potrebo po vzpostavitvi »strokovnjaško vodene trgovine z umetninami in starinami«, ki bi med drugim »regulirala cene v skladu z življenjskimi razmerami in kolikor toliko pravilnim vrednotenjem ponujane predmeta«.⁴⁹ O tem, da so slovenski starinarji pod slavnimi imeni in za visoke cene pogosto

⁴⁰ INDOK center, spisovno gradivo, Brdo pri Kranju.

⁴¹ Ferdinand Šerbelj je na podlagi ohranjenega fotografskega gradiva sliko pripisal beneškemu slikarju Gaspareju Dizianiju (1689–1767). Šerbelj, *Izzvenevanje*, str. 15.

⁴² INDOK center, spisovno gradivo, prepis pisma Michelangela barona Zoisa Francetu Steletu (9. 12. 1926).

⁴³ Terenski zapiski Franceta Steleta, UIFS ZRC SAZU, Brdo pri Kranju, grad, 1926, zvezek XLIII, fol. 3v–5v; Stele, Varstvo spomenikov (Brdo pri Kranju), 1931, str. 84.

⁴⁴ INDOK center, spisovno gradivo, Brdo pri Kranju, korespondenca med Francetom Steletom in Michelangelom baronom Zoisom (14. 12. 1926; 23. 1. 1927; 29. 1. 1927).

⁴⁵ INDOK center, spisovno gradivo, Brdo pri Kranju, pismo Franceta Steleta odvetniku Michelangela barona Zoisa, Emilu Staretu (12. 12. 1929). Iz Steletove korespondence je mogoče razbrati, da z baronom Zoisom nista bila v najboljših odnosih. Njuna neskladja so morda izhajala iz časov, ko se je Zois potegoval za mesto deželnega konservatorja, ki je bilo dodeljeno Steletu (prim. Stele, Iz konservatorskih spominov, str. 16, 18).

⁴⁶ Steletovo fotografijo oltarja iz leta 1926 hrani fototeka INDOK centra (14123N), razglednico pa Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana; za njune objave gl. Stopar, *Grajske stavbe*, str. 29; Slana, *Brdo pri Kranju*, str. 60; Bučič, *Brdski interjerji*, str. 214.

⁴⁷ Za dovoljenja za izvoz gl. npr. Stele, *Varstvo spomenikov (Hrastovec, grad, prodaja peči)*, 1925, str. 109; Stele, *Varstvo spomenikov (Dvor pri Radečah)*, 1926, str. 111–112; Stele, *Varstvo spomenikov (Ljubljana, izvoz Karingerjeve Madone)*, 1927, str. 46; Stele, *Varstvo spomenikov (Krumperk)*, 1929, str. 138; Stele, *Varstvo spomenikov (Novo Celje)*, 1932–1933, str. 93–94; Stele, *Strahlova oporoka*, str. 70. Na drugi strani je Stele prepovedal izvoz nekaterih del slovenskih slikarjev; prim. npr. Stele, *Varstvo spomenikov (Ljubljana, izvoz Langusovih portretov; Ljubljana, izvoz Stroyevih portretov)*, 1927, str. 45–46.

⁴⁸ Stele, *Varstvo spomenikov*, str. 101.

⁴⁹ Stele, *Varstvo spomenikov (Dvor pri Radečah)*, 1926, str. 111.

prodajali manj kvalitetna dela, priča tudi poročilo Izidorja Cankarja o dražbi neimenovanega ljubljanskega antikvarja.⁵⁰

Med večjimi umetnostnimi zbirkami, ki so bile na javnih dražbah razpršene med zasebnike, večina del pa je bila pri tem izvožena, je bila zbirka iz dvorca Novi dvor pri Radečah, ki je obsegala več kot sto slikarskih del, tapiserije, manjše skulpture in umetnoobrtne izdelke. Po smrti lastnika Ludvika pl. Gutmannsthal-Benvenutija leta 1890 je двореc in zbirko podedoval njegov mlajši sin Nikolaj, ki je sestvo prodal sestram usmiljenkam in leta 1933 stopil v red usmiljenih bratov.⁵¹ Nikolaj pl. Gutmannsthal je že med letoma 1904 in 1906 Narodnemu muzeju podaril Ažbetovo sliko *Zamorka*,⁵² leta 1913 pa ploščni oklep iz 19. stoletja.⁵³ Po vstopu v samostan je Narodnemu muzeju doniral še leseno plastiko sv. Katarine z začetka 16. stoletja⁵⁴ ter več umetnoobrtnih izdelkov, med drugim palico z okrasnim kovinskim držalom, leseno palico z izrezljanim ročajem, sudanski vojni meč, bronasto mačjo glavo, domnevno egipčansko delo, ter baročno lekarniško posodico in podstavek iz fajanse,⁵⁵ Narodni galeriji pa je leta 1938 izročil risbi Ferdinanda Galli Bibiena (1656–1743) in akvarel Friedricha Rehberga (1758–1835).⁵⁶

Ko je bila za Gutmannsthalovo umetnostno zbirko leta 1926 napovedana dražba, si je France Stele prizadeval za njen odkup. V upanju, da se bo za umetnine našel denar, in v želji, da bi zbirka ostala znotraj meja Kraljevine SHS, se je obrnil na Strossmayerjevo galerijo v Zagrebu, Beograjski Narodni muzej in upravo kraljevega dvorca, a za nakup

Zbirka Ludvika pl. Gutmannsthal-Benvenutija, Novi dvor pri Radečah, INDOK center, foto: France Stele, 1926 (©INDOK center).

zbirke ni našel interesentov.⁵⁷ Tudi med slovenskimi institucijami za Gutmannsthalovo zbirko ni bilo večjega zanimanja, o čemer pričata oceni Izidorja Cankarja in Franceta Mesesnela, ki sta ob kupčevi prošnji za dovoljenje za izvoz večjega dela zbirke »oba izjavila, da nismo preveč oškodovani in da se izvoz lahko dovoli.«⁵⁸ Stele je v konservatorskem poročilu v *Zborniku za umetnostno zgodovino* zapisal, da so kvalitetnejši kosi pohištva, porcelana in stekla ostali v Sloveniji, rodbinske portrete pa naj bi kupil baron Ludvik Haerdtl za svojo zbirko v gradu Turn pri Velenju.⁵⁹ Kot odpravnino za izvoz večjega dela zbirke v tujino je kupec, pasar Ivan Kregar, še isto leto podaril Narodnemu muzeju sedem slik na Slovenskem delujočih slikarjev.⁶⁰

⁵⁰ Cankar, Naš umetnostni trg, str. 72.

⁵¹ Za rodbino Gutmannsthal-Benvenuti gl. Rugále, Preinfalk, *Blagoslovljeni in prekleti I*, str. 97–101; gl. tudi Glavar, Gutmannsthal-Benvenuti, str. 279.

⁵² Inventarna knjiga Kulturnozgodovinskega oddelka Narodnega muzeja Slovenije, inv. št. 3027; Horvat in Kos, *Zbirka slik*, str. 261, št. 20. *Zamorka* je bila izročena Narodni galeriji (inv. št. NG S 1).

⁵³ Inventarna knjiga Kulturnozgodovinskega oddelka Narodnega muzeja Slovenije, inv. št. 8721 (N 19817).

⁵⁴ Inventarna knjiga Kulturnozgodovinskega oddelka Narodnega muzeja Slovenije, inv. št. 10265; delo je bilo izročeno Narodni galeriji (inv. št. NG P 48).

⁵⁵ Inventarna knjiga Kulturnozgodovinskega oddelka Narodnega muzeja Slovenije, inv. št. 10333–10335, 10460, 10802–10803 (»Podaril Nikolaj pl. Gutmannsthal pri usmiljenih bratih v Kandiji pri Novem mestu«).

⁵⁶ Ferdinando Galli Bibiena, *Klasicistična arhitektura s kupolasto stavbo v ozadju, Klasicistična arhitektura s piramidno zgradbo na levi in kupolasto na desni* (inv. št. NG G 1267–1268; za reprodukcijo gl. Katalog umetnostne zbirke Narodne galerije: http://www.ng-slo.si/default.asp?id=32&cavt_filter=b&cavt_prikaz=galerija_avtorja&cavtor=174); Friedrich Rehberg, *Putti pri trganju in tlačenju grozdja* (inv. št. NG G 1269); gl. tudi Narodna galerija, 1939/40, str. 96; Lavrič, Giovanni Maria Bibiena, str. 151, op. 8.

⁵⁷ Prim. Stele, Varstvo spomenikov (Dvor pri Radečah), 1926, str. 111; prim. tudi Stopar, *Grajske stavbe*, str. 109–111.

⁵⁸ INDOK center, spisovno gradivo, Dvor pri Radečah, konservatorsko poročilo Franceta Steleta (24. 3. 1926).

⁵⁹ Stele, Varstvo spomenikov (Dvor pri Radečah), 1926, str. 111.

⁶⁰ Narodnemu muzeju je Ivan Kregar leta 1926 podaril naslednje slike: Andrej Janez Herrlein, *Izgon iz Raja* (Narodni muzej Slovenije, inv. št. N 17792); detajl oltarne slike sv. Fortunata Leopolda Layerja (Narodna galerija; inv. št. NG S 208); banderska slika s podobama sv. Urha in sv. Rešnjega

Portret otrok, zbirka Ludvika pl. Gutmannsthala-Benvenutija, Novi dvor pri Radečah, INDOK center, foto: France Stele, 1926 (©INDOK center).

V Steletovi konservatorski dokumentaciji se je ohranil popis štiriindevetdesetih slik, ki jih je Kregar namenil za izvoz,⁶¹ delen seznam pa je ob obisku v graščini spisal tudi sam Stele.⁶² O videzu

telesa (Narodna galerija, inv. št. NG S 1047); *Sv. Alojzij* (Narodna galerija, inv. št. NG S 1062); *Sv. Gregor* in *Sv. Lucija* Leopolda Layerja (Narodni muzej Slovenije, inv. št. N 815, N 816) in *Marijino rojstvo* (nahajališče slike, ki je bila leta 1926 pod inv. št. 3541 zavedena v Inventarno knjigo Kulturnozgodovinskega oddelka Narodnega muzeja, ni znano). Prim. Inventarna knjiga Kulturnozgodovinskega oddelka Narodnega muzeja Slovenije, inv. št. 3537–3542 (»Dar pasar Iv. Kregar iz inventarja Gutmannsthaleve graščine Radeče, 26. 3. 1926«); Horvat in Kos, *Zbirka slik*, str. 80 (kat. št. 60, 61), 119–120 (kat. št. 300), str. 267 (št. 136–138).

⁶¹ INDOK center, spisovno gradivo, Dvor pri Radečah, seznam slik za izvoz (11. 3. 1926). Primerjava atribucij na Kregarjevem seznamu s Steletovo fotodokumentacijo razkriva, da so te v številnih primerih napačne.

⁶² Terenski zapiski Franceta Steleta, UIFS ZRC SAZU, Hotemež pri Radečah, 1926, zvezek XXXII, fol. 43v–56; zvezek XXXVIII, fol. 1–5v.

zbirke in Gutmannsthlovih zbirateljskih preferencah kot edini slikovni vir priča približno štirideset Steletovih in Perissichevih fotografij.⁶³ Te razkrivajo, da je Stele, ki je menil, da je bilo v zbirki le približno »dvajset boljših anonimnih del italijanske šole, ostalo so bile kopije ali pa slike pod najnižjo galerijsko kvaliteto«,⁶⁴ podcenil nekatere od prodanih slik. V seznamu kvalitetnejših del iz zbirke, ki ga je objavil v konservatorskem poročilu, tako denimo zaman iščemo portret dveh otrok, flamsko delo iz druge tretjine ali sredine 17. stoletja,⁶⁵ *Madona z Detetom*, ki kaže tesne paralele z deli Simoneja Cantarinija (1612–1648),⁶⁶ sliko *Sv. Anton pred Marijo*⁶⁷ in še marsikatero drugo umetnino, dokumentirano na starih fotografijah.

Madona z Detetom, zbirka Ludvika pl. Gutmannsthala-Benvenutija, Novi dvor pri Radečah, INDOK center, foto: France Stele, 1926 (©INDOK center).

⁶³ INDOK center, fototeka, Dvor pri Radečah; gl. tudi spisovno gradivo, Dvor pri Radečah, Perissichev dopis Francetu Steletu (16. 1. 1926).

⁶⁴ Prav tam.

⁶⁵ INDOK center, fototeka, Dvor pri Radečah, 2170N.

⁶⁶ INDOK center, fototeka, Dvor pri Radečah, 4589N.

⁶⁷ INDOK center, fototeka, Dvor pri Radečah, 2169N.

Sv. Anton pred Marijo, zbirka Ludvika pl. Gutmannsthalove-Benvenuti, Novi dvor pri Radečah, INDOK center, foto: France Stele, 1926 (©INDOK center).

Prodajo Guttmannsthalove slikarske zbirke lahko obžalujemo, zlasti spričo dejstva, da je Mesto Ljubljana vendarle našlo dovolj sredstev, da je za ljubljansko univerzo odkupilo obsežno Guttmannsthalovo knjižnico.⁶⁸

Stele je s fotografijami, konservatorskimi poročili in terenskimi zapiski podrobneje dokumentiral tudi zbirko Ivana Karla barona Kometerja v dvorcu

Bukovje (Pukštajn) pri Dravogradu.⁶⁹ Lastnik gradu je po smrti leta 1925 graščino prepustil svoji nečakinji Melitti Wywiclek, rojeni baronici Kometer, pod pogojem, da ves grajski inventar, vključno z zbirko, ostane v dvorcu še vsaj petindvajset let. V oporoki je določil, da se ob morebitni prodaji inventarja po petindvajsetih letih zbirko družinskih portretov prenese v grad Seltenheim na avstrijskem Koroškem, grajsko zbirko orožja in bojne opreme pa izroči celovškemu Deželnemu muzeju.⁷⁰ Ta je v zapuščinski razpravi zbirko orožja prepustil ljubljanskemu Narodnemu muzeju, ki se je v tridesetih letih zanjo z upniki potegoval na sodišču.⁷¹

Stele se je že leta 1928 pri lokalnih oblasteh pozanimal za stanje inventarja v Bukovju in jih pozval, naj v skladu z naredbo o varstvu spomenikov

Zbirka Ivana Karla barona Kometerja, dvorec Bukovje pri Dravogradu, INDOK center, foto: France Stele, 1932 (©INDOK center).

⁶⁸ Gl. Stele, *Varstvo spomenikov (Dvor pri Radečah)*, str. 111; Kodrič-Dačić, *Univerzitetna biblioteka*, str. 171. Knjige iz Guttmannsthalove zapuščine, ki so bile od leta 1926 del fonda Državne študijske knjižnice (pozneje Univerzitetne biblioteke), so bile uničene ob požaru, ki je izbruhnil 29. januarja 1944, ko se je na knjižnico zrušilo nemško vojaško poštno letalo.

⁶⁹ INDOK center, fototeka, Bukovje pri Dravogradu (grad Pukštajn); INDOK center, spisovno gradivo, Puchenstein (Bukovje) pri Dravogradu; terenski zapiski Franceta Steleta, UIFS ŽRC SAZU, Buchenstein, 3. 2. 1932, zvezek CXXV, fol. 1–9v; 9. 2. 1932, zvezek LXXXII, fol. 1–10v.

⁷⁰ INDOK center, spisovno gradivo, Puchenstein (Bukovje), delni prepis testamenta Ivana barona Kometerja, Okrajno sodišče v Slovenj Gradcu (30. 4. 1928).

⁷¹ Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, leto 1931, akt 1009/31; Horvat, Dr. Josip Mal, str. 426.

Srednja tabla triptiha družine Knillenberg, zbirka Ivana Karla barona Kometerja, dvorec Bukovje pri Dravogradu, INDOK center, foto: France Stele, 1932 (©INDOK center).

preprečijo morebitne izvoze v tujino.⁷² Marca leta 1932 si je na povabilo zastopnika lastnice, odvetnika Maksa Šnuderla, ogledal zbirko.⁷³ Ob obisku v Bukovju je poleg druge opreme fotografiral tudi več gotskih tabel, med drugim triptih družine Knillenberg, delo Maxa Reichlicha, ki ga je konec leta 1932 s sredstvi Kraljevske banske uprave odkupil Narodni muzej,⁷⁴ tablo s sv. Krištofom, sv. Evstahijem in sv. Jurijem, manjši poliptih z upodobitvijo Marije z Detetom na osrednji tabli in svetniki na stranskih, italijansko delo iz 14. stoletja v novem gotskem okvirju ter predelo oltarja z upodobitvijo Kristusa in apostolov.⁷⁵

⁷² INDOK center, spisovno gradivo, Puchenstein (Bukovje) pri Dravogradu, dopis Franceta Steleta okrajnemu glavarstvu (21. 4. 1928).

⁷³ INDOK center, spisovno gradivo, Puchenstein (Bukovje), dopis Maksa Šnuderla (31. 12. 1930); dopis Franceta Steleta banski upravi (18. 2. 1932).

⁷⁴ Horvat, Dr. Josip Mal, str. 426; triptih je bil leta 1934 izročen Narodni galeriji (inv. št. NG S 1295).

⁷⁵ INDOK center, fototeka, Bukovje pri Dravogradu (grad Pukštajn), 14255N, 14256N, 14257N, 14259N, 14262N, 14263N, 9213–9215S. Stele je zgoraj omenjena dela podrobneje opisal v svojih terenskih zapiskih. Za triptih družine Knillenberg in tablo s sv. Krištofom, sv. Evstahijem in sv. Jurijem je zabeležil, da sta označena z nalepko Spo-

Ko je lastnica domnevno zaradi pogodbe z zavarovalnico leta 1931 potrebovala cenilca grajskega inventarja, je Stele ponudil usluge Josipa Mantuanija, a se lastniki z njim niso mogli dogovoriti, zato so za cenitev zbirk in opreme poprosili Ivana Zormanana.⁷⁶ Triptih družine Knillenberg, ki ga je Zorman ocenil na 36.000 dinarjev, je bil najdragocenejša umetnina v zbirki; tabla s sv. Krištofom, sv. Evstahijem in sv. Jurijem je bila na inventuri grajske opreme ocenjena na 20.000 dinarjev, osrednji del poliptiha na 18.000 dinarjev, dve stranski krili na skupaj 10.000 dinarjev in Kristus z apostoli na 9.000 dinarjev.⁷⁷

Avgusta 1932 se je v dvorcu Bukovje zaradi prezadolženosti posestva pričela prisilna javna dražba grajskega inventarja. Narodni muzej je s sredstvi Zbornice za trgovino, obrt in industrijo ter Kraljevske banske uprave na dražbi odkupil več predmetov, zlasti posodja, umetnoobrtnih izdelkov in kosov pohištva.⁷⁸ Med slikarskimi deli je poleg triptiha družine Knillenberg pridobil še votivno sliko Marije Zofije Masshamb, bakrorez Matere Božje s podobo gradu Pukštajn ter nekaj slik na steklu, med kiparskimi deli pa leseno skulpturo sv. Jurija, Kristusa na križu in lesen namizni oltar z osrednjo skupino Marijinega oznanjenja.⁷⁹

Za odkup preostalih gotskih tabel iz Bukovja med javnimi institucijami ni bilo velikega zanimanja; domnevamo lahko, da so bile prodane zasebnikom. Stele si je nekaj mesecev pred dražbo v dopisu, naslovljenem na mariborsko Zgodovinsko društvo, prizadeval za odkup tamkajšnjega arhiva, za umetnostno zbirko pa je menil, da »za našo zgodovino nima dosti pomena. Če bo prodana, bi ne bilo brez interesa, če bi se pridobili rodbinski portreti in slikana rodbinska drevesa, ki jih je več in tudi nekaj dobrih vmes.«⁸⁰

meniškega urada na Dunaju (Bundesdenkmalamt, Wien), na podlagi česar je mogoče sklepati, da sta bila ob izvozu iz Avstrije carinjena; domnevamo lahko torej, da sta bila v Bukovje prenesena po letu 1918. Prim. Terenski zapiski Franceta Steleta, UIFS ZRC SAZU, Buchenstein, 9. 2. 1932, zvezek CXXV, fol. 1–9v.

⁷⁶ INDOK center, spisovno gradivo, Puchenstein (Bukovje), korespondenca Franceta Steleta in Maksa Šnuderla (3. 1. 1931; 10. 1. 1931; 14. 2. 1931; 6. 3. 1931; 29. 4. 1931).

⁷⁷ Arhiv Narodne galerije, Stari arhiv, škatla 3, Umetnine – razno v zvezi z umetninami, cenilni zapisnik inventarja v gradu Pukštajn, str. 12/II, št. 42–47.

⁷⁸ Horvat, Dr. Josip Mal, str. 427; Inventarna knjiga Kulturnozgodovinskega oddelka Narodnega muzeja Slovenije, inv. št. 1093–10174; Knez, *Od zore do mraka*, str. 74, kat. št. 2.

⁷⁹ Inventarna knjiga Kulturnozgodovinskega oddelka Narodnega muzeja Slovenije, inv. št. 3695, 10115–10121; Horvat, Dr. Josip Mal, str. 427; Horvat in Kos, *Zbirka slik*, str. 120, kat. št. 301. Namizni oltar (inv. št. 10117) je bil prenesen v Narodno galerijo (inv. št. NG P 75).

⁸⁰ INDOK center, spisovno gradivo, Puchenstein (Bukovje), dopis Franceta Steleta Zgodovinskemu društvu Maribor (18. 2. 1932).

Sv. Kristof, sv. Evstahij in sv. Jurij, slikana tabla iz zbirke Ivana Karla barona Kometerja, dvorec Bukovje pri Dravogradu, INDOK center, foto: France Stele, 1932 (©INDOK center).

Neznana svetnica in sv. Lucija, stranski tabli pale iz zbirke Ivana Karla barona Kometerja, dvorec Bukovje pri Dravogradu, INDOK center, foto: France Stele, 1932 (©INDOK center).

Fotografije Franceta Steleta in njegovih sodelavcev ter njegova konservatorska korespondenca in terenski zapiski so nepogrešljiv vir tudi pri ugotavljanju provenience posameznih umetnin iz grajskih zbirk, ki so bile prenesene na druge lokacije po Sloveniji ali izvožene v tujino.

Alegorijo pomladi, ki jo je Stele leta 1933 fotografiral v gradu Ormož in jo poskušal pridobiti za katero od slovenskih javnih zbirk, je lastnica Irma Wurmbrand-Stuppach Georgievč verjetno še pred drugo svetovno vojno prodala v tujino. Leta 1997 je bila na dražbi avkcijske hiše Wiener Kunstauktionen na Dunaju prodana kot delo flamskega slikarja Jana de Saiveja I. (ok. 1540–1611).⁸¹ Drugačna usoda je doletela sliko *Lot s hčerama*, ki jo je Stele v objektiv ujel naključno, ob fotografiranju notranjščine gradu Velenje.⁸² Po koncu druge svetovne vojne je bila kot del fonda Federalnega zbirnega centra namenjena za opremo prostorov Narodne in univerzitetne knjižnice, kjer visi še danes. Približek predvojnega posnetka notranjščine gradu Bizeljsko⁸³ razkrije, da je v grajski jedilnici nekdanj viselo tihožitje *Miza s sadeži in slaščicami* (Ljubljana, Narodni muzej Slovenije),⁸⁴ sliki *Sadeži na prostem* ter *Tihožitje z zajcem in perjadjo* (Ljubljana, Narodni muzej Slovenije)⁸⁵ pa je mogoče povezati z dvema od tihožitij, dokumentiranih v cenilnem zapisniku opreme gradu Rakovnik pri Šentrupertu na Dolenjskem, ki ga je leta 1933 sestavil Ivan Zorman in ga posredoval Steletu.⁸⁶ Tihožitji se namreč z navedenima deloma ujemata tako v naslikanem motivu kot tudi po merah,⁸⁷ v prid tezi, da sta bili pred drugo svetovno vojno v gradu Rakovnik, pa govori tudi omemba grofa Barba na starem podokvirju enega od tihožitij, saj je bil

⁸¹ Košak, Saivejeva *Alegorija pomladi* (v tisku).

⁸² INDOK center, fototeka, Velenje, grad, 8863S.

⁸³ Kot avtor predvojne fotografije, katere natančnejši čas nastanka ni znan, je naveden France Mesesnel (INDOK center, fototeka, Bizeljsko, 14172S). Za informacijo o fotografiji se zahvaljujem kolegici Renati Komič Marn.

⁸⁴ Inv. št. N 15866; prim. Košak, *Zanrske upodobitve in tihožitja*, str. 266–267; Horvat in Kos, *Zbirka slik*, str. 232, kat. št. 954, kot provenienco navajata grad Hmeljnik. Tihožitje je bilo Narodnemu muzeju Slovenije izročeno leta 1951 kot del fonda Federalnega zbirnega centra.

⁸⁵ *Sadeži na prostem*, inv. št. N 15867; *Tihožitje z zajcem in perjadjo*, inv. št. N 15871; za sliki prim. Horvat in Kos, *Zbirka slik*, str. 233, kat. št. 955, 957 (s starejšo literaturo). Tihožitji sta bili Narodnemu muzeju Slovenije izročeni leta 1951 kot del fonda Federalnega zbirnega centra.

⁸⁶ INDOK center, spisovno gradivo, grad Rakovnik, cenilni zapisnik grajske opreme (31. 12. 1932); prim. tudi dopis Franceta Steleta Kraljevski banski upravi (31. 1. 1933).

⁸⁷ *Sadeži na prostem*, o. pl., 96 x 132 cm, *Tihožitje z zajcem in perjadjo*, o. pl. 97, 5 x 132 cm; INDOK center, spisovno gradivo, grad Rakovnik, cenilni zapisnik grajske opreme (31. 12. 1932), št. 3: *Tihožitje s sadjem in melonami* (o. pl., 100 x 130 cm); št. 5: *Tihožitje z zajcem in perutnino* (o. pl., 100 x 130 cm); deli sta bili v cenilnem zapisniku ocenjeni na 2.500 dinarjev.

*Jean de Sève I., pripisano, Alegorija pomladi,
zasebna last.*

*Jean de Sève I., pripisano, Alegorija pomladi, grad Ormož, INDOK center,
foto: France Stele, 1933 (©INDOK center).*

Neznan avstrijski slikar, Lot s hčera, Ljubljana, Narodna in univerzitetna knjižnica, foto: Andrej Furlan (©UIFS ZRC SAZU).

Notranjščina gradu Velenje, INDOK center, foto: France Stele (izrez), ok. 1934 (©INDOK center).

grad v lasti rodbine Barbo vse do leta 1943, ko so ga požgali partizani.⁸⁸

Razprodaje grajskega inventarja, selitve posestnikov in izvozi v tujino so v dvajsetih in tridesetih letih 20. stoletja močno zdesetkali umetnine v slovenskih gradovih. Le redkokatera od slikarskih zbirk je to obdobje preživela neokrnjena. Čeprav je Steletov doprinos k ohranjanju grajske slikarske opreme izjemen, se ob podrobnejšem študiju njegovega konservatorskega arhiva in fotodokumentacije ter pregledu za muzejske zbirke pridobljenih umetnin vendarle ne moremo znebiti občutka, da so na njegovo vrednotenje slikarskih del pogosto vplivale tudi osebne raziskovalne preference. Poglobljena sistematična analiza Steletovega arhiva in fotodokumentacije, ki nas še čaka, zagotovo obeta še kakšno razrešitev provenience, ob rednem spremljanju ponudbe na mednarodnem trgu pa morda tudi ponovno odkritje še kakšne od izvoženih umetnin.

⁸⁸ Za napis *Polbov Gradec / Auersperg / H. Graf Barbo 111/98–1864 Akademija* na podokvirju slike *Sadeži na prostem* gl. Zeri, Rozman, *Evropska tihoožitja*, str. 63, kat. št. 47; za lastništvo gradu gl. Smole, *Graščine*, str. 415; Stopar, *Grajske stavbe*, str. 91–92.

* Za posredovanje gradiva in podatkov, povezanih s slikarsko opremo slovenskih gradov, se zahvaljujem dr. Maji Lozar Štamcar, mag. Darku Knezu in dr. Mateji Kos iz Narodnega muzeja Slovenije, Alenki Simončič in dr. Andreju Smrekarju iz Narodne galerije, Metki Košir iz INDOK centra ter Ani Pokrajac Iskra iz Mestnega muzeja Ljubljana. Dr. Blažu Resmanu se najlepše zahvaljujem za pomoč pri tolmačenju nekaterih podatkov iz Steletovih terenskih zapiskov.

Neznani avstrijski slikar, Miza s sadeži in slaščicami, Ljubljana, Narodni muzej Slovenije, foto: Tomaž Lauko (©NMS).

Miza s sadeži in slaščicami, notranjščina gradu Bizeljsko (izrez), INDOK center, foto: France Mesesnel (?) (©INDOK center).

ARHIVSKI IN NEOBJAVLJENI VIRI

INDOK center, Direktorat za kulturno dediščino, Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport

Spisovno gradivo
Fotodokumentacija

Narodna galerija

Stari arhiv, škatla 3, Umetnine – razno v zvezi z umetninami

Narodni Muzej Slovenije

Arhiv
Inventarna knjiga Kulturnozgodovinskega oddelka

Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta
ZRC SAZU

Terenski zapiski Franceta Steleta

SPLETNI IN DIGITALNI VIRI

Arzenal. Virtualna zakladnica nacionalne dediščine ZRC SAZU, Steletovi terenski zapiski: <http://www.arzenal.si/sobe/zbirke/steletovi-terenski-zapiski> (stanje: 12. 6. 2012).

Digitalna podatkovna baza Narodne galerije Europeana: <http://www.europeana.eu/portal/> (stanje: 12. 6. 2012).

Katalog umetnostne zbirke Narodne galerije: <http://www.ng-slo.si/default.asp?id=32> (stanje: 4. 7. 2012).

Interaktivna karta Registra kulturne dediščine: <http://giskds.situla.org/giskd/> (stanje: 4. 7. 2012).

Interaktivna karta Slovenije z zbirkami ZRC, Steletovi terenski zapiski: <http://gis.zrc-sazu.si/zrcgis/ewmap.asp?catprj=zrcgis.stele> (stanje: 12. 6. 2012).

LITERATURA

- Bučič, Vesna: Brdski interjerji v preteklosti in sedanjosti. *Kronika, Iz zgodovine Brda pri Kranju*, 52/2, 2004, str. 211–224.
- Cankar, Izidor: Narodna galerija. *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 1, 1921, str. 90–93.
- Cankar, Izidor: Narodna galerija. *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 2, 1922, str. 60–64.
- Cankar, Izidor: Naš umetnostni trg. *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 2, 1922, str. 72.
- Cankar, Izidor: Narodna galerija. *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 4, 1924, str. 42–46.
- Cankar, Izidor: Narodna galerija. *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 5, 1925, str. 177–180.
- Cevc, Emilijan: Stele France. *Slovenski biografski leksikon*, 3. Ljubljana: Zadržna gospodarska banka, 1960–1971, str. 465–468.
- Cevc, Emilijan: Stele, France. *Enciklopedija Slovenije*, XV. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1998, str. 308–309.
- Ciglencečki, Marjeta: *Oprema gradov na slovenskem Štajerskem*. Ljubljana 1997 (tipkopis doktorske disertacije).
- Glavar, Joža: Gutmannsthal-Benvenuti Ludwig. *Slovenski biografski leksikon*, 1. Ljubljana: Zadržna gospodarska banka, 1925–1932, str. 279.
- Horvat, Jasna: Dr. Josip Mal in njegov trajen spomenik v Narodnem muzeju/Dr. Josip Mal and his *Lasting Legacy* at the National Museum. *Predmet kot reprezentanca. Okus, ugled, moč/ Objects as Manifestations of Taste, Prestige and Power*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2009 [2010], str. 419–470.
- Horvat, Jasna, in Kos, Mateja: *Zbirka slik Narodnega muzeja Slovenije*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2011.
- Klemenčič, Matej: Nicola Grassi in izgubljene slike z gradu Mirna. *Acta historiae artis Slovenica*, 9, 2004, str. 71–85.
- Knez, Darko: *Od zore do mraka. Križi iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2010.
- Kodrič-Dačić, Eva: Univerzitetna biblioteka v Ljubljani. Od kapitulacije fašistične Italije do konca druge svetovne vojne (1943–1945). *Knjižnica. Revija za področje bibliotekarstva in informacijske znanosti*, 49/1, 2005, str. 169–185.
- Komelj, Ivan: Grad kot spomeniškovarstveni problem v času med obema vojnoma. *Varstvo spomenikov*, 25, 1983, str. 13–31.
- Komič, Renata: Po sledih Strahlove zbirke. *Zbornik za umetnostno zgodovino*, nova vrsta, 45, 2009, str. 185–216.
- Košak, Tina: *Žanrske upodobitve in tihžitja v plemiških zbirkah na Kranjskem in Štajerskem v 17. in 18. stoletju*. Ljubljana 2011 (tipkopis doktorske disertacije).
- Košak, Tina: Saivejeva *Alegorija pomladi* med Gradcem, Dunajem in Ormožem. *Acta historiae artis Slovenica*, 17/1, 2012 (v tisku).
- Lavrič, Ana: Giovanni Maria Bibiena ml. in njegovi dolgovi na Kranjskem. *Acta historiae artis Slovenica*, 7, 2002, str. 149–154.
- Lavrič, Leon: *Odsev blišča moravških gradov*. Moravče: samozaložba, 2004.
- Lozar Štamcar, Maja: Fotografije predvojnih grajskih interjerjev, dragocen vir za proučevanje notranje opreme, zlasti pohištva. *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 38/3, 1990, str. 147–155.
- Mesesnel, France: Narodna galerija. *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 7, 1927, str. 42–44.
- Naredba deželne vlade za Slovenijo o varstvu umetnin. Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev. *Uradni list deželne vlade za Slovenijo*, 64/3, 14. 6. 1921 (<http://www.sistory.si/publikacije/prenos/?urn=SISTORY:ID:211>; 20. 6. 2012).
- Narodna galerija. *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 16, 1939/40, str. 90–103.
- Polec, Janko: I. Edvard in Karel Strahl. *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 10, 1930, str. 45–83.
- Rugale, Mariano, in Preinfalk, Miha: *Blagoslovljeni in prekleti. Del 1. Plemiške rodbine 19. in 20. stoletja na Slovenskem*. Ljubljana: Viharnik, 2010.
- Sapač, Igor: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji*. III. (knjige 1–3). Ljubljana: Viharnik, 2005–2007.
- Sapač, Igor: *Grajske stavbe v zahodni Sloveniji*. 1–5. Ljubljana: Viharnik, 2008–2011.
- Slana, Lidija: *Brdo pri Kranju*. Ljubljana: Arterika, 1996.
- Smole, Majda: *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1982.
- Smrekar, Andrej: Društvo Narodna galerija 1918–1945. *Osemdeset let Narodne galerije*. Ljubljana: Narodna galerija, 1998, str. 9–34.
- Stele, France: Varstvo spomenikov. *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 5, 1925, str. 64–69.
- Stele, France: Varstvo spomenikov. *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 6, 1926, str. 48–54.
- Stele, France: Varstvo spomenikov. *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 7, 1927, str. 45–46.
- Stele, France: Varstvo spomenikov. *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 9, 1929, str. 54–60.

- Stele, France: Varstvo spomenikov. Referat na proslavi 25letnice »Zgodovinskega društva v Mariboru« dne 2. septembra 1928. leta. *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 25/1–2, 1929, str. 99–104.
- Stele, France: Strahlova oporoška in naše ustanove. *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 11, 1931, str. 68–74.
- Stele, France: Varstvo spomenikov. *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 11, 1931, str. 84–94.
- Stele, France: Varstvo spomenikov. *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 12, 1932/1933, str. 89–98.
- Stele, France: Narodna galerija. *Dom in svet*, 46, 1933, str. 281–286.
- Stele, France: Iz konservatorskih spominov. *Varstvo spomenikov*, 10, 1965, str. 13–38.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji*. 1–5. Ljubljana: Viharnik, 1990–1993.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji*. I–II (knjige 1–5). Ljubljana: Viharnik, 1996–2004.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji*. I. *Gorenjska*. 1. *Ob zgornjem toku Save*. Ljubljana: Viharnik, 1996.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji*. II. *Dolenjska*. 2. *Med Bogenšperkom in Mokricami*. Ljubljana: Viharnik, 2001.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji*. II. *Dolenjska*. 3. *Porečje Temenice in Mirne*. Ljubljana: Viharnik, 2002.
- Šerbelj, Ferdinand: *Izzvenevanje nekega obdobja*. *Oris poznobaročnega slikarstva na Kranjskem*. Ljubljana: Narodna galerija, 2011.
- Varstvo naše domačije. *Slovenec*, leto LX, št. 87, 16. 4. 1932, str. 2.
- Vodnik, Alenka: Terenski zapiski Franceta Steleta in njihova (ne)vloga pri obravnavanju slovenskega srednjeveškega stenskega slikarstva. *Acta historiae artis Slovenica*, 15, 2010, str. 149–156.
- Zajc, Romana, in Resman, Blaž: Umetnostni spomeniki na Slovenskem – Steletovi terenski zapiski. *Umetnostna kronika*, 13, 2006, str. 36–39.
- Zeri, Federico, in Rozman, Ksenija: *Evropska tibožitja iz slovenskih zbirk/Natura morta europea dalle collezioni slovene*. Ljubljana: Narodna galerija, 1989.

Z U S A M M E N F A S S U N G

Bildersammlungen in slowenischen Schlössern. Ein Blick durch das »Objektiv von France Stele«

Im 17. und 18. Jahrhundert waren Bilder ein wichtiger Bestandteil der Einrichtung in slowenischen Schlössern. Durch die Auswahl und die Art der Anordnung der Bilder im Raum sowie durch die Umstände ihres Erwerbs werden sowohl die herrschenden Vorlieben der Sammler und die gängige Praxis beim Einrichten von Innenräumen mit Bildern erkennbar wie auch der individuelle Geschmack des Besitzers der Sammlung, sein Verhältnis zu diversen Kunstrichtungen und sein Wunsch nach Geltung und Repräsentation des eigenen Status in der Gesellschaft.

In der Zwischenkriegszeit, als Dr. France Stele als verantwortlicher Konservator über die Einrichtung der slowenischen Schlösser wachte, waren Kunstsammlungen oder einzelne Kunstgegenstände häufig bei Verkäufen von Schlosseinrichtungen zu finden; nicht wenige wurden ins Ausland verkauft. Die Berichte des Konservators Stele, seine vor Ort gemachten Notizen, die heute im France Stele Institut für Kunstgeschichte beim ZRC SAZU aufbewahrt werden, sowie seine Korrespondenz und Fotodokumentation, die anlässlich der Besuche des Denkmalamtes auf slowenischen Schlössern entstanden sind (beide werden im Informations- und Dokumentationszentrum beim Ministerium für Schulwesen, Wissenschaft, Kultur und Sport verwahrt), ermöglichen einen Einblick in die Umstände, die das Schicksal größerer Sammlungen aus Schlössern in Slowenien vor Beginn des Zweiten Weltkrieges beeinflussten.

Die Autorin analysiert das Archiv- und Dokumentationsmaterial von Stele aus der Vorkriegszeit und die Bedeutung dieses Materials bei der Erforschung von Gemäldesammlungen auf slowenischen Schlössern. Alte Photographien sind eine bedeutende (manchmal sogar die einzige) Quelle, die über die Art der Hängung von Bildern im Raum, über die Rolle der Sammlung im Schlossinventar und über das Verhältnis der »neuen« Schlossbesitzer zu den Vorfahren und Vorgängern Auskunft geben. Zusammen mit der Dokumentation der Konservatoren ermöglichen sie gelegentlich auch eine Teilrekonstruktion und Analyse der Bilder. Unter den größeren Sammlungen, die fast zur Gänze ins Ausland gebracht wurden, befinden sich die Sammlung von Ludwig von Gutmannsthal-Benvenuti aus dem Schloss Novi dvor bei Radeče(Weixelstein) und

die Sammlung von Johann Karl Freiherr von Kometer aus Bukovje bei Dravograd (Buchenstein). Die Fotografien aus der Vorkriegszeit, die vor dem Verkauf entstanden waren, sind die einzige Bildquelle, die über die hohe Qualität der Kunstwerke in beiden Sammlungen Zeugnis ablegen.

Mit Hilfe der Fotos von Stele kann die Provenienz einiger Arbeiten, die an andere Orte in Slowenien gebracht oder ins Ausland transferiert wurden, festgestellt werden. In der *Allegorie des Frühlings*, die Stele 1933 während seines Besuches in Schloss Ormož (Friedau) fotografierte, kann das Kunstwerk des flämischen Malers Jean de Saive I. erkannt werden, das 1997 beim Wiener Kunstauktionen im Palais Kinsky verkauft wurde. Auf der Fotografie des Interieurs des Schlosses Velenje (Wöllan) aus dem Jahre 1934 kann die Darstellung *Lot mit seinen Töchtern* identifiziert werden, das in den Räumen der National- und Universitätsbibliothek in Ljubljana hängt.

S U M M A R Y

Picture collections in Slovenian castles: a view through 'France Stele's lens'

Paintings were important items in the furnishings of Slovenian castles in the 17th and 18th centuries. The selection and arrangement of paintings in rooms, as well as the circumstances in which they were procured, reflect not only predominant tendencies among collectors and well-established uses of paintings in interior decoration, but also the particular tastes of individual owners, their attitudes to various artistic trends and their desire to establish and display their own status in society.

In the period between the two world wars, when Slovenian cultural heritage was kept under the watchful eye of art historian and chief conservator Dr France Stele, art collections or individual pieces

would appear in sales of castle inventories; many were sold abroad. Stele's conservation reports, his field notes which are kept at the France Stele Institute of Art History of ZRC SAZU, his correspondence and photographic documentation produced during the monument protection service's visits to Slovenian castles (both are kept at the Information Documentation Centre at the Ministry of Education, Science, Culture and Sport), provide insight into the circumstances that greatly affected the fate of castle collections in Slovenia before the Second World War.

The author of the article analyses Stele's pre-war archival and field documentation and its significance for the study of art furnishings in Slovenian castles. Photographic evidence is an important (and sometimes the only) source of evidence of how paintings were displayed, of the role of collections in castle interiors, as well as to the attitude of 'new' castle owners to their ancestors and predecessors. Moreover, combined with conservation documentation, they sometimes also allow the partial reconstruction and evaluation of collections. Among larger castle collections that were exported almost in their entirety is the Gutmannsthal collection from the Novi dvor mansion (Weixelstein) near Radeče and the collection of the Kometer barons from Pukštajn mansion (Buchenstein) near Dravograd. Pre-war photographs produced before these collections were sold are all that remain to show the great quality of the works of art they contained.

Stele's photographs enable us to determine the provenance of some works that were moved to other locations in Slovenia and abroad. In the photograph of *The Allegory of Spring*, which was taken in 1933 during his visit to Ormož Castle (Friedau), we can thus identify the work of the Flemish painter Jean de Saive I, which was sold in 1997 at an auction by Wiener Kunstauktionen auction house in Vienna. Meanwhile, in the photograph of the interiors of Velenje Castle (Wöllan) dating back to 1934, we can identify the painting of *Lot and His Daughters*, which is now kept in the National and University Library in Ljubljana.